

Consequences of the Ukraine war on the economy and geo-economic position of Türkiye

Dr. Mirabrahim Sadiq¹

Jalal al-Din Salimi²

Ramin Fakhari³

Abstrac

The Ukraine war was started in February 2022 with the start of the special operations of the Russian army in Ukraine, this war is because of that. Russia is one of the most important countries supplying energy and food and Ukraine is one of the main suppliers of food in the world and due to the importance Finding the Black Sea and Turkey's geopolitical position in the Black Sea has had several effects on the world economy and international economic issues and Turkish economy and Turkish geoeconomic issues. The article uses the theoretical of Copenhagen regional security and the conceptual framework of geoeconomics in a descriptive and analytical way. Using the works and articles and analyzes that have already been written in this field, and their classification and analysis seeks to answer this question of how Turkey has tried to secure its national interests from the war in Ukraine. goa; of article is to show economic effects of the Ukrainian war on the Turkey economy and effects of the Ukrainian war on geo-economic position of Turkey, and the findings indicate that the Ukrainian war, despite the negative consequences it had on the Turkish economy, has led to Turkey will try to become a

¹ Assistant Professor of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Islamic Azad University, Karaj Branch **E.seddigh@gmail.com**

² Phd Student in International Relations, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran **Jalal.saalimii@gmail.com**

³ Master's Degree in Regional Studies, Middle East Concentration, Allameh Tabatabai University **Raminfakhari@gmail.com**

food hub and an energy hub through the Ukraine war and attract capital from Ukraine and Russia. In conclusion, we come to the conclusion that the Ukraine war, in addition to the negative effects, has had positive effects on the economy and the promotion of Turkey's geo-economic role

Keywords: Türkiye, Russia, Ukraine war, economy, geopolitics

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۰

Knowledge of political interpretation

دانش تفسیر سیاسی

Vol 6, No 20, Spring 2024

سال ششم، شماره بیستم، تابستان ۱۴۰۳

ppt 56-88

صفحات ۵۶-۸۸

پیامدهای جنگ اوکراین بر اقتصاد و جایگاه ژئواکونومیک ترکیه (۲۰۲۲_۲۰۲۴)

میرابراهیم صدیق^۱

جلال‌الدین سلیمی^۲

رامین فخاری^۳

چکیده

جنگ اوکراین در فوریه سال ۲۰۲۲ با آغاز عملیات ویژه ارتش روسیه در اوکراین آغاز شد، این جنگ به دلیل اینکه روسیه یکی از مهم‌ترین کشورهای تأمین‌کننده انرژی و مواد غذایی و اوکراین یکی از تأمین‌کنندگان عمده مواد غذایی در سطح جهان است و با توجه به اهمیت یافتن دریای سیاه و جایگاه ژئوپولیتیک ترکیه در دریای سیاه، اثرات متعددی بر اقتصاد جهانی و مسائل اقتصاد بین‌الملل و اقتصاد ترکیه و مسائل ژئواکونومیک ترکیه داشته است، مقاله فوق با استفاده از چارچوب نظری امنیت منطقه‌ای کپنهاگ و چارچوب مفهومی ژئواکونومیک و به‌روش توصیفی و تحلیلی و با استفاده از آثار و مقالات و تحلیل‌هایی که قبلاً در این حوزه به رشته تحریر در آمده است همچنین دسته‌بندی و تحلیل آن‌ها به دنبال پاسخ دادن به این سؤال است که ترکیه چگونه سعی کرده است منافع ملی خود را از جنگ اوکراین تأمین نماید؟، هدف از انجام این مقاله نشان دادن اثرات اقتصادی جنگ

^۱ استادیار علوم سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، کرج، ایران

^۲ دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران

Jalal.saalimii@gmail.com

(نویسنده مسئول)

^۳ کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای گرایش خاورمیانه دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

اوکراین بر اقتصاد ترکیه و همچنین اثرات جنگ اوکراین بر جایگاه ژئواکونومیک ترکیه است و یافته‌های حکایت از این مسئله دارد که جنگ اوکراین با وجود پیامدهای منفی که بر اقتصاد ترکیه داشته است، منجر به این شده است که ترکیه سعی نماید به واسطه جنگ اوکراین به هاب مواد غذایی و هاب انرژی تبدیل شود و از اوکراین و روسیه جذب سرمایه نماید، در نتیجه گیری به این مسئله می‌رسیم که جنگ اوکراین علاوه بر اثرات منفی تأثیرات مثبتی بر اقتصاد و ارتقای نقش ژئواکونومیک ترکیه گذاشته است.

کلمات کلیدی: ترکیه ، روسیه ، جنگ اوکراین ، اقتصاد ، ژئواکونومیک ، ژئوپلیتیک

مقدمه

دریای سیاه جزو یکی از بزرگ‌ترین و استراتژیکی‌ترین دریا‌های جهان است. این دریا که در قسمت شمال غربی ایران قرار دارد با کشورهای ترکیه، بلغارستان، روسیه، رومانی، گرجستان و اوکراین همسایه است. با توجه به موقعیت استراتژیکی این منطقه، دریای سیاه از اهمیت بالایی برخوردار است و نقش مهمی در حوزه دریایی و جغرافیایی منطقه دارد، همچنین دریای سیاه نقش مهمی در امنیت منطقه دارد. حضور نیروهای مسلح در منطقه باعث ایجاد توازن نظامی منطقه‌ای و حفظ منطقه در برابر تهدیدات خارجی می‌شود. علاوه بر این، این دریا روسیه و اوکراین را به دریای مدیترانه متصل می‌کند و به‌عنوان مسیر حمل‌ونقل به کشورها و مناطق جهان نقش مهمی ایفا می‌کند، در حالت کلی منطقه دریای سیاه یکی از مناطق استراتژیکی جهان است و به دلیل جنگ اوکراین و تحریم‌های غرب علیه روسیه، اقتصاد و امنیت دریای سیاه برای ترکیه اهمیت پیدا کرده است.

در تاریخ ۲۴ فوریه در سال ۲۰۲۲، روسیه تهاجم گسترده‌ای را به همسایه غربی خود اوکراین آغاز کرد. این جنگ تأثیرات گسترده‌ای بر امنیت و اقتصاد جهان داشت و ترکیه نیز از این مسئله مستثنی نبود و در ابتدای جنگ اوکراین، این جنگ قیمت سوخت و مواد غذایی را در ترکیه افزایش داد و اثرات مخربی بر اقتصاد ترکیه داشت با این وجود ترکیه سعی کرد از این جنگ حداکثر استفاده را برای تأمین منافع اقتصادی خودش بنماید و با استفاده از جنگ اوکراین جایگاه ژئواکونومیک خودش را بهبود ببخشد و به هاب مواد غذایی و انرژی مبدل شود.

اهمیت این پژوهش در این مسئله است که ترکیه با ایران هم‌مرز است و همچنین ایران با روسیه نیز دارای روابط حسنه است و علاوه بر آن جنگ اوکراین تأثیرات بسیار زیادی را بر اقتصاد جهانی گذاشته است، مطالعه اثرات ژئواکونومیک جنگ اوکراین می‌تواند یک

دید گسترده، نسبت به تحولات سیاسی و اثرات اقتصادی آن بر جهان و اثرات و مرتبط با روسیه و ترکیه و جنگ اوکراین را پیشروی ما قرار بدهد.

پیشینه پژوهش

رحمت حاجی مینه. (۱۴۰۱). سیاست خارجی ترکیه در قبال جنگ اوکراین، به تأثیر جنگ راین بخش نظام بین‌الملل و رفتارشناسی ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک ترکیه در جنگ اوکراین هم پرداخته است و به فرصت‌های ایجاد شده برای ترکیه در جنگ اوکراین اشاره کرده است.

لساگ و همکاران. (۲۰۲۲). در مقاله خودشان تحت عنوان جنگ در اوکراین و استراتژی حفاظتی بین غرب و ترکیه به مواضع محتاطانه ترکیه در قبال روسیه در جنگ اوکراین پرداخته و به تلاش ترکیه برای تقویت روابط اقتصادی با طرفین در گیر اشاره می‌کنند.

آدار. (۲۰۲۲) در مقاله خودش تحت عنوان چشم‌انداز ترکیه درباره جنگ اوکراین: با تأکید بر روابط ترکیه و اتحادیه اروپا، به موضوع تلاش آنکارا برای حفاظت از منافع اقتصادی و امنیتی خودش در جنگ اوکراین اشاره می‌کند و همچنین به رویکرد معاملاتی ترکیه در جنگ اوکراین می‌پردازد.

عماد کدوره. (۲۰۲۲) در مقاله خودش تحت عنوان ترکیه و بحث بی‌طرفی در جنگ اوکراین، به بررسی سیاست ترکیه در قبال جنگ اوکراین می‌پردازد، در این مقاله هم به سیاست بی‌طرفی ترکیه در جنگ اوکراین اشاره می‌شود و سیاست بی‌طرفی ترکیه در جنگ اوکراین در این مقاله مورد تأکید قرار می‌گیرد و دلایل سیاست بی‌طرفی ترکیه در جنگ اوکراین نیز بررسی می‌شود.

سزگین، وی. (۲۰۲۲) در مقاله خود تحت عنوان "جنگ اوکراین و روسیه چگونه بر تجارت ترکیه اثر خواهد گذاشت؟" به بررسی اثرات جنگ اوکراین به صادرات ترکیه، از جمله صادرات محصولات کشاورزی ترکیه و اثرات منفی جنگ اوکراین بر صادرات کشاورزی ترکیه و اثرات جنگ اوکراین بر بخش ماشین‌آلات، آهن؛ فولاد آلومینیوم،

سوخ، زغال‌سنگ و گاز طبیعی ترکیه و به آسیب‌های جنگ اوکراین بر تجارت بازرگانان ترکیه می‌پردازد همچنین به بررسی واردات روسیه و اوکراین در دوران جنگ از ترکیه می‌پردازد.

چارچوب مفهومی

مفهوم امنیت همچون سایر مفاهیم علوم اجتماعی مفهومی پیچیده و مبهم است و گاهی اوقات این پیچیدگی منجر به نزدیکی اختلاط و گهگاه هم‌پوشانی در بسیاری این از مفاهیم مربوط به آن می‌شود از سوی دیگر برخی از رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی برداشت‌های مختلفی را از مفهوم امنیت ارائه می‌دهند؛ مثلاً رئالیست‌ها امنیت را در نبود تهدیدات نظامی و لیبرال‌ها امنیت را در وجود خود تلقی می‌کند در مکتب کپنهاگ برخلاف هر دو عقیده باری بوزان یک نظریه را ارائه می‌دهد که هر دو مفهوم قدرت و صلح را در خود جای می‌دهد در مکتب کپنهاگ یک موضوع می‌تواند به‌عنوان تهدید امنیتی برای یک بازیگر تلقی شود و درحالی که برای بازیگر دیگر این مسئله عادی تلقی می‌شود. مکتب کپنهاگ یک دید وسیع از امنیت ارائه می‌کند و به‌ویژه امنیت زیست‌محیطی و امنیت اقتصادی را مورد تأمل قرار می‌دهد و همه ابعاد امنیت را مورد بررسی قرار می‌دهد. (بوزان، ۱۳۷۹: ۱۱)

یکی از چارچوب دولت در مکتب کپنهاگ نظم اقتصادی است و دولت در برخی از موارد با گسترش اقدامات اقتصادی که فقر را از بین می‌برد می‌تواند به امنیت اقتصادی کمک کند. (Diskaya, 2013) از نظر بوزان امنیت اقتصادی یکی از مهم‌ترین ابعاد در وابستگی متقابل است. (دهشیری و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۸)، به اعتقاد بوزان عوامل اقتصادی در تعیین قدرت دولت‌های داخل یک مجموعه امنیتی نقش دارند و در ثبات داخلی و انسجام آن به‌عنوان نقش‌آفرینان عرصه سیاسی نقش مؤثر دارند (بوزان، ۱۳۸۹: ۲۲۷) بر اساس مکتب امنیتی کپنهاگ نقش اقتصاد در وضعیت امنیتی یک مجموعه منطقه‌ای، به اندازه امنیت سیاسی و نظامی مؤثر نیست اما تا حد زیادی باعث تأثیرگذاری بر رفتارهای

امنیتی واحدها می‌شود، به‌طورکلی جوامع با ثبات اقتصادی دارای ضریب امنیتی بالایی به نسبت جوامع با اقتصاد ضعیف هستند، ثبات اقتصادی منجر به افزایش مشروعیت و مقبولیت سیاسی است و وابستگی به منابع طبیعی اقتصاد برخی از کشورها را به شدت آسیب‌پذیر می‌نماید. (دهشیری و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۳۸-۲۴۰)

گفتمان امنیتی (که در نظریه کپنهاگ محوریت دارد) می‌تواند ابزار مهمی برای کشورها در توجیه و مشروعیت بخشی به اقدامات ژئوپلیتیکی آنها باشد. نظریه کپنهاگ و ژئوپلیتیک هر دو به گفتمان امنیتی تأکید دارند؛ کشورها با استفاده از این گفتمان، تهدیدهای ژئوپلیتیکی را تعریف کرده و اقدامات نظامی یا اقتصادی خود را برای مقابله یا بهره‌برداری توجیه می‌کنند. همچنین، امنیت اقتصادی بخشی از این گفتمان است که در ژئوپلیتیک برای دستیابی به منابع و بازارها استفاده می‌شود. باید در نظر داشت که نظریه ژئوپلیتیک نظری است که به بررسی ارتباط میان جغرافیا و سیاست می‌پردازد و اثرات بین جغرافیا و سیاست را مورد بررسی قرار می‌دهد. مفهوم ژئوپلیتیک نمایانگر این مسئله است که اثرگذاری محیط جغرافیایی را ابعاد طبیعی و انسانی در شکل دهی به تصمیمات سیاسی حکومت‌ها و بازیگران سیاسی به‌مثابه وجوه اشتراک بین کشورها مطرح بوده است و به‌عبارت‌دیگر تأثیر جغرافیا در سیاست در مقیاس فراملی به پارادایم غالب در مطالعات ژئوپلیتیک مبدل می‌شود، در مفهوم ژئوپلیتیک بعضی از مکان‌ها از این دیدگاه مهم‌تر از سایر مناطق می‌شوند. (لشگری، ۱۳۹۱: ۲۵) و پیشنهادهایی را برای دولت می‌کند که برای دفع عوامل مخاطره‌آمیز برای دولت و برای تحصیل قدرت از مکان‌ها و مناطق جغرافیایی را در سطح فراملی و جهانی امکان‌پذیر کند. (اتوتایل و دیگران، ۱۳۸۰: ۸۸) از دیدگاه ژئوپلیتیک حکومت‌ها و بازیگران برای تصرف فرصت‌ها و مقدرات و امکانات در فضای قدرت توسعه داده است. (اطاعت، ۱۳۸۵: ۱۶). ژئوپلیتیک در روابط بین‌الملل به مطالعه فرصت‌ها و ابزارهای جغرافیایی و کارکرد مکان و فضای جغرافیایی در شکل‌دهی به فرایندهای کنش و واکنش در صحنه سیاست بین‌الملل را تبیین می‌نمایند. (لشگری، ۹۳:

۵۲)، به‌طور کلی ژئوپلیتیک عبارت است از مطالعه روابط و درگیری‌های بین‌المللی از نظر جغرافیا.

نظریه ژئواکونومیک: نظریه ژئواکونومیک نیز یکی از زیرمجموعه‌های نظریه ژئوپلیتیک است که عامل اقتصاد را تحت چارچوب نظریه ژئوپلیتیک یعنی با حضور جغرافیا سیاست و اقتصاد مورد بررسی قرار می‌دهد و پیوندهای اقتصادی را با توجه به مسائل سیاسی و جغرافیای مورد بررسی قرار می‌دهد. در هزاره سوم توسعه داشتن دیپلماسی فعال در عرصه بین‌الملل نیاز به یک اقتصاد پویا برای توسعه پایدار است که باعث می‌شود گفتمان اقتصادی غالب شود هم اکنون گفتمان اقتصادی بر روابط بین کشورها غالب شده است که اثرات آن را می‌تواند در افزایش بازرگانی بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مشاهده کرد، در مسائل مرتبط با توسعه اقتصادی و توان بهره‌برداری از منابع سرزمینی ژئواکونومیک شکل می‌گیرد که تقویت ژئواکونومیک منجر به تقویت ژئوپلیتیک جایگاه کشورها و تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی کشورها منجر به تقویت جایگاه ژئواکونومیکی کشورها می‌شود.

برای تبیین مدل ژئواکونومیک عواملی مانند جغرافیا، جمعیت مساحت، اقتصاد، عوامل سیاسی و جنبه‌های اقتصادی مورد بررسی قرار می‌گیرد، درحالی‌که در تبیین مدل ژئوپلیتیک روابط میان دولت‌ها بر اساس امکانات جغرافیایی مورد بررسی قرار می‌گیرد. اصطلاح ژئواکونومیک دارای تعاریف متعدد است؛ اما معمولاً یک تعریف واحد را دارا نیست و در یک تعریف نیز به‌عنوان ابزارهای اقتصادی برای پیش برد اهداف ژئوپلیتیکی تعریف می‌شود؛ ولی به‌طور کلی ژئواکونومیک را می‌توان به‌عنوان تعامل اقتصاد و ژئوپلیتیک در نظر گرفت که از ابزارهای اقتصادی برای نمایش قدرت استفاده می‌شود، به‌طور مثال استفاده روسیه از ابزار انرژی در اختلافات سیاسی را تحت چارچوب ژئواکونومیک تعریف می‌نمایند. (Schneider-Petsinger, 2016)

برخی دیگر از تعاریف می‌گویند که قدرت اقتصادی می‌تواند موجب ارتقا قدرت یک کشور در نظام بین‌الملل شود (Blackwill and Harris, 2016: 20) و ژئواکونومیک را استفاده از ابزارهای اقتصادی برای دفاع ملی تعریف می‌کنند و اثرات اقتصاد بر اهداف ژئوپلیتیکی کشورها را مورد بررسی قرار می‌دهد. در یک تعریف دیگر ژئواکونومیک را استفاده از قدرت ژئوپلیتیک یا نظامی برای رسیدن به اهداف اقتصادی می‌دانند. (Martiningui and Youngs, 2011: 14) برخی دیگر تعریف موسع‌تر دارند و آن را درهم‌تنیدگی اقتصاد بین‌الملل و ژئوپلیتیک می‌دانند. (Thirlwell, 2010) برخی نیز این مفهوم را در چارچوب تحریم‌ها و تجارت بین‌الملل محدود می‌نمایند. (Bremmer, 2010) و عده‌ای نیز این واژه را برای تمام فعالیت‌های اقتصادی داخلی و خارجی به کار می‌برند.

۱- ژئوپلیتیک دریای سیاه دریای سیاه

۱-۱- جایگاه و نقش ترکیه در دریای سیاه

ترکیه یکی از کشورهای ناتو است که سیاست باثباتی را در منطقه دریای سیاه دنبال می‌کند، به‌طور سنتی سیاست خارجی ترکیه بر اصل عدم تقابل با روسیه در دریای سیاه و در عین حال حفظ روابط با اوکراین استوار است، و در دهه اخیر روابط اقتصادی و سیاسی، امنیتی، دفاعی و اقتصادی ترکیه با روسیه و اوکراین افزایش یافته است که بخشی از این تحولات با جنگ اوکراین در ارتباط است.

از آنجایی که ترکیه تقریباً هیچ متحدی در دریای سیاه ندارد، همکاری چندجانبه به‌ویژه با روسیه برای تضمین منافع اقتصادی ضروری است و بی‌ثباتی دریای سیاه برای منافع ملی ترکیه بسیار خطرناک است. از آنجایی که ترکیه قادر به کنترل تنگه بسفر و داردانل است، نقش مهمی در امنیت بین‌المللی ایفا می‌کند اگرچه ترکیه حمله روسیه به اوکراین را به شدت محکوم کرد اما مانند سایر کشورهای ناتو، روسیه را تحریم نکرد. زیرا اقتصاد بی‌ثبات ترکیه به شدت به تجارت با روسیه وابسته است و ترکیه کریدور صادرات غلات را

بین کشورهای متخاصم ایجاد کرده است که از نظر اقتصادی برای ترکیه مفید است و نقش دریای سیاه در این زمینه بسیار مهم است و آمریکا در تلاش برای تضعیف روابط سیاسی و ایجاد شکاف بین ترکیه و روسیه در دریای سیاه است و به دنبال اهرم اقتصادی برای ترکیه است. (Middleto, Moss,2023)

از نظر نظامی، روسیه ممکن است قدرت بزرگ تری در دریای سیاه باشد. اما ترکیه یک طناب ژئوپلیتیکی دارد که امکان دسترسی به دریای سیاه را فراهم می کند، یعنی تنگه بسفر و داردانل را تحت کنترل خود دارد. تاکنون ناتو و غرب از ترکیه خواسته اند که از عبور کشتی های روسی برای حمله به اوکراین جلوگیری کند، با این وجود ترکیه سعی دارد از موضوع جنگ در اوکراین به عنوان یک موضوع امنیتی برای گرفتن امتیازات اقتصادی و امنیتی از روسیه استفاده کند.

پس از الحاق کریمه به روسیه، اندازه ناوگان روسیه در دریای سیاه افزایش یافت و عدم تعادل قدرت بین ترکیه و روسیه در دریای سیاه باعث شد ترکیه به دنبال اجتناب از رویارویی با روسیه باشد و تاحدامکان در دریای سیاه برای جلوگیری از درگیری با روسیه در دریای سیاه گام بردارد، اما کریدور حمل و نقل و اقتصادی به آنکارا این اهرم را می دهد تا از تنگه بسفر و داردانل برای به دست آوردن کنترل ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک منطقه استفاده کند. (Toucas,2018) به طور کلی باید گفت که ترکیه از اهرم فشار در دریای سیاه و در تنگه بسفر و داردانل از طریق کریدور اقتصادی برای امنیت دریای سیاه استفاده می کند .

آمریکا نیز برای ورود به دریای سیاه به ترکیه نگاه می کند. ترکیه از یک سوء به عنوان عضو ناتو و نامزد اتحادیه اروپا و از سوی دیگر به دنبال تعادل ظریف در منطقه دریای سیاه است. ترکیه بازیگر منطقه ای است که روابط استراتژیک و اقتصادی با همه بازیگران از جمله روسیه دارد و سعی در حفظ این توازن دارد و هدف ترکیه در این زمینه جلوگیری از برهم زدن نظم منطقه در دریای سیاه است و در این راستا ترکیه به دنبال روابط

استراتژیک امنیتی و اقتصادی با روسیه است. به طور کلی، استراتژی ترکیه در دریای سیاه مبتنی بر منافع مشترک با اوکراین و روسیه است و ترکیه بر اساس منافع استراتژیک اقتصادی و انرژی با روسیه و ترکیه دارای منافع دفاعی در اوکراین است. منطقه اطراف دریای سیاه یک کریدور بسیار مهم برای حمل و نقل مسیرهای انرژی بین آسیا و اروپا را تشکیل می‌دهد که این موضوع یک عنصر اساسی است که در دریای سیاه به کاهش درگیری‌ها بین روسیه و ترکیه منجر می‌شود. روسیه همچنین در تلاش است تا مسائل امنیتی و اقتصادی در دریای سیاه را هماهنگ کند. اما با تضعیف موقعیت روسیه در جنگ اوکراین، به ترکیه این امکان را می‌دهد تا امتیازات بیشتری از روسیه در مورد منافع اقتصادی خود در آن منطقه بگیرد.

۱-۲- اثرات جنگ اوکراین بر دریای سیاه

محاصره بنادر اوکراین توسط روسیه منجر به کمبود شدید گندم، ذرت و آفتاب‌گردان در بازارهای بین‌المللی شده است. منطقه دریای سیاه یک نقطه استراتژیک مهم بین لبه شرقی اروپا و اروپا از نظر راه‌های تجاری است و همچنین این منطقه دارای نقش مهمی برای ترکیه و روسیه است و نقش یک قطبی اصلی در مسیر ترانزیت مواد غذایی و سوخت را دارد قرار دارد. صادرات سوخت‌های فسیلی و مواد خام روسیه و اوکراین از دریای سیاه به دلیل اثرات جنگ، چشم‌انداز امنیتی منطقه دریای سیاه را تغییر داده است دریای سیاه مسیر مهمی برای اوکراین و روسیه است و ترکیه نیز در تلاش است نقش مهمی ایفا کند. از زمان بحران اوکراین، تعادل در سواحل شمالی دریا در حال تغییر است. میلیون‌ها تن گندم، آرد و روغن آفتاب‌گردان را می‌توان از طریق دریای سیاه به دریای مدیترانه و از آنجا به اقصی نقاط جهان منتقل کرد. جنگ روسیه علیه اوکراین و محاصره بنادر دریای سیاه به افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی این منطقه منجر شده است. از دیدگاه اتحادیه اروپا، دریای سیاه عمدتاً منطقه توسعه اقتصادی و تجارت ترانزیت مواد خام است و بستری برای همکاری‌های منطقه‌ای محسوب می‌شود. اما با شروع جنگ در اوکراین و ایجاد چالش‌ها،

مسئله امنیت به اقتصاد دریای سیاه نیز کشیده شده است. تأمین امنیت مسیرهای ترانزیتی به اولویت نگرانی‌های دریایی اتحادیه اروپا در دریای سیاه تبدیل شده است، اما ترکیه در تلاش است تا پروژه‌های انرژی و اقتصادی با مسکو و پروژه‌های غلات با اوکراین در دریای سیاه ایجاد کند.

۲-۱-۳ اثرات جنگ اوکراین بر جایگاه و نقش ترکیه در دریای سیاه

درگیری روسیه و غرب در دریای سیاه دو سناریو را برای ترکیه ارائه می‌دهد:

۱- ترکیه به‌طور هوشمندانه مانند جنگ اوکراین و روسیه بین قدرت‌ها حرکت می‌کند و یک منطقه آرام در دریای سیاه ایجاد می‌کند.

۲- ترکیه، دریای سیاه نیز تحت تأثیر جنگ اوکراین و روسیه قرار می‌گیرد.

در حال حاضر ترکیه از جنگ اقتصادی علیه روسیه در دریای سیاه سود می‌برد و دریای سیاه نیز نقش مهمی در امنیت غذایی جهانی دارد زیرا بخشی از غلات شمال آفریقا نیز از این منطقه می‌گذرد و به همین دلیل جهان تاحدامکان از کشاندن جنگ به دریای سیاه اجتناب خواهد کرد. ترکیه در تلاش است تا یک کریدور حمل‌ونقل در دریای سیاه ایجاد کند که این موضوع برای سیاستمداران ترک بسیار جذاب است، زیرا تقویت امنیت دریای سیاه یکی از اهداف مهم سیاست خارجی ترکیه است و به دلایل تجاری ممکن است همکاری‌های امنیتی بین روسیه و ترکیه در دریای سیاه افزایش یابد و تلاش ترکیه برای تأمین امنیت دریای سیاه مطابق با تضمین‌های اقتصادی است، این موضوع مهم‌ترین جنبه برای پیشرفت ترکیه در دریای سیاه است، ترکیه در راستای اهداف خود برای پیوستن به اتحادیه اروپا و حفظ روابط با ایالات متحده و ناتو قدم برمی‌دارد؛ باین‌وجود برای حفظ منافع اقتصادی خود در دریای سیاه به دنبال ایجاد تعادل با روسیه و توافقات نظامی با روسیه است. (Vasiliev, 2010: 4). از آنجایی که اقتصاد بی‌ثبات ترکیه به شدت به تجارت با روسیه وابسته است و تلاش می‌کند در مذاکرات برای ایجاد کریدور صادرات غلات بین کشورهای متخاصم نقش‌آفرینی کند وضعیت امنیتی و جنگ در اوکراین و تحریم‌های

غرب علیه روسیه باعث شد ترکیه از قدرت خود در دریای سیاه برای تأمین منافع اقتصادی خود استفاده کند. جنگ اوکراین خسارات مالی زیادی به ترکیه وارد کرد؛ اما منافع اقتصادی زیادی نیز برای ترکیه به همراه داشته است.

۳- جنگ اوکراین و اقتصاد ترکیه

جنگ اوکراین در ببحوجه بحران اقتصادی ترکیه رخ داد و دولت ترکیه مجبور به اتخاذ سیاست‌های اقتصادی و مالی غیرمتعارف شد. جنگ در اوکراین منجر به افزایش قابل توجه هزینه انرژی و کالاهایی شده است که ترکیه به واردات متکی است. پیش‌بینی‌ها براین اساس بود که در صورت عدم رخ دادن جنگ ده میلیون گردشگر روسی به ترکیه می‌روند و حدود ۵ میلیارد دلار در ترکیه خرج می‌کنند. یکی دیگر از نتایج ناشی از جنگ در اوکراین این است که جنگ باعث افزایش قیمت محصولات، آفتاب‌گردان، مواد غذایی و غیره در ترکیه شده است. برخی کارشناسان می‌گویند که جنگ اوکراین ۲۰ تا ۴۰ میلیارد دلار برای ترکیه هزینه داشته است و فسخ قراردادهای خارجی ممکن است ۴۳,۹ میلیارد دلار برای ترکیه هزینه داشته باشد. جنگ اوکراین باعث شده است که قیمت برق در ترکیه به میزان قابل توجهی افزایش یابد و هزینه خرید انرژی در ترکیه به ۶۵ تا ۷۵ میلیارد دلار افزایش یابد که این رقم قبل از جنگ اوکراین ۵۵ میلیارد دلار بود. زیرا بنادر اصلی اوکراین بسته است. ترکیه سعی کرده در جنگ اوکراین شرکت کند و به تحریم‌ها نپیوندد. از زمان آغاز جنگ در اوکراین، ارزش لیر ترکیه ۶ درصد کاهش یافته است. (Kubilay, 2022). تهدیدات جنگ اوکراین برای ترکیه و اقتصاد ترکیه بسیار زیاد است و تورم مواد غذایی به ۱۶,۴ درصد افزایش یافته است، شاخص قیمت مصرف‌کننده و وابستگی خارجی بر مصرف‌کنندگان فشار می‌آورد و جنگ در اوکراین باعث تورم ترکیه شده است. نرخ رشد صنعت خدمات مصرفی ۱۲۴ درصد افزایش یافت. در سال ۲۰۱۹ با توجه به اینکه ترکیه سومین واردکننده گندم در جهان است، جنگ اوکراین قیمت گندم را به ۵۱۷ دلار در هر تن رساند، قبل از آغاز این جنگ قیمت گندم

۲۶۲ دلار برای هر تن بود. و قیمت گندم ۱۲۰ درصد افزایش یافت . (De Cramer,2022)

ترکیه بزرگ‌ترین واردکننده روغن آفتاب‌گردان در جهان است و با شروع جنگ در اوکراین واردات آفتاب‌گردان در ترکیه با مشکلاتی مواجه شد و قبل از شروع جنگ در اوکراین، ترکیه ۷۰ درصد روغن آفتابگردان را از روسیه وارد می‌کرد. اوکراین و قیمت این محصول از ۱۴۰۰ دلار در هر تن به ۲۰۰۰ دلار در هر تن رسیده است. این موضوع ممکن است صنعت غذایی ترکیه و حتی گردشگری ترکیه را تحت تأثیر قرار دهد. چراکه با افزایش قیمت مواد غذایی در ترکیه، تمایل گردشگران برای سفر به ترکیه نیز کاهش می‌یابد و در نهایت قیمت بنزین سر به فلک کشیده و میانگین قیمت بنزین در ترکیه سه برابر شده و حدود ۴۰۰۰ پمپ‌بنزین در ترکیه در آستانه تعطیلی قرار دارند و در صورت ادامه این روند، ۵۰۰۰۰ نفر از افراد مرتبط با صنعت نفت و گاز ممکن است شغل خود را در ترکیه از دست بدهند، تولیدکنندگان پوشاک در ترکیه نیز به دلیل کاهش ۴۰ درصد از صادرات سالانه پوشاک به اوکراین و روسیه، آسیب زیادی دیده‌اند. (Ibid)

اثرات مثبت بر اقتصاد ترکیه

تحولات امنیتی در جنگ اوکراین روندی را باز کرد که روابط ترکیه و روسیه را مورد آزمایش قرار داد. در این روند، ترکیه تنها عضو ناتو بود که حریم هوایی خود را به روی روسیه باز کرد و به‌صراحت اعلام کرد که در تحریم‌ها علیه مسکو و تحریم‌های دیپلماتیک شرکت نخواهد کرد. روابط با روسیه در هر شرایطی حفظ خواهد شد. آنکارا مجاری دیپلماتیک خود را با روسیه و ایران باز نگه داشت (oktav,2022) و ترکیه سعی کرد از بحران اوکراین تغییر کند. تبدیل شدن به یک بازیگر امنیتی که بر امنیت منطقه و اقتصاد منطقه تأثیر می‌گذارد و همچنین تبادلات خود را با اروپا یک‌بار دیگر افزایش می‌دهد. قبل از جنگ، شرکت‌های ساختمانی ترکیه نیز در روسیه بودند. هدف دیگر ترکیه در جنگ اوکراین این بود که محصولات ترکیه با محصولات اوکراینی در

بازارهای اروپایی جایگزین شود و برخی بررسی‌ها نشان می‌دهد که محصولات ترکیه با محصولات اوکراینی در بازارهای اروپایی جایگزین می‌شود و اتحادیه اروپا نیز به دنبال جایگزینی محصولات ترکیه‌ای است، (Nevzat, Albulut, 2023: 5). مطالعه بازار سهام روسیه نشان می‌دهد که از زمان شروع جنگ در اوکراین، روسیه بین ۱۳۷ تا ۳۵۳ میلیارد دلار، معادل ۷ تا ۲۰ درصد از تولید ناخالص داخلی روسیه ضرر کرده است. برخی از سرمایه‌گذاران در این کشور به دنبال انتقال دارایی‌های خود به پناهگاه‌های امن هستند و ترکیه نیز در تلاش است شرایطی را برای فرار سرمایه از اوکراین و روسیه فراهم کند، یکی از تأثیرات اصلی جنگ در اوکراین این است که برخی از الیگارش‌های روسیه سرمایه خود را به ترکیه منتقل کرده‌اند. از آنجاکه آن‌ها ترکیه را به‌عنوان یک پناهگاه امن می‌بینند، جنگ در اوکراین به ترکیه این فرصت را داد تا از این جنگ برای تسهیل روابط اقتصادی خود با روسیه استفاده کند و باعث نزدیک شدن ترکیه و روسیه از نظر اقتصادی شد. در ماه اول جنگ، ۵۰۰ شرکت خارجی روسیه را ترک کردند که این فرصتی را برای ترکیه ایجاد کرد تا به‌عنوان مقصدی برای شرکت‌های غربی باشد.

پس از جنگ در اوکراین، شرکت‌های بین‌المللی فعال در اوکراین و روسیه این دو کشور را ترک می‌کنند و به دنبال آدرس جدیدی هستند و برخی از شرکت‌ها به دنبال انتقال به ترکیه هستند. علاوه بر این تحریم‌های بین‌المللی آمریکا علیه روسیه منجر به عقب‌نشینی و تعلیق فعالیت چند شرکت روسی شده و برخی از شرکت‌ها روس نیز به دلیل تحریم‌ها به ترکیه منتقل شده‌اند. در حدود ۵۰۰۰ شرکت آمریکایی قصد دارند روسیه را ترک کنند و نایب‌رئیس اتاق بازرگانی آمریکا مذاکراتی را از طرف شرکت‌های آمریکایی در ترکیه آغاز کرده است. جنگ اوکراین فرصت‌هایی را برای جذب سرمایه برای ترکیه باز کرده است. دولت ترکیه با برنامه‌ای به نام ویزای طلایی تلاش می‌کند مهاجرت اتباع اوکراینی به خاک خود را تسهیل کند تا شهروندان اوکراینی بتوانند با سرمایه‌گذاری اقامت ترکیه را دریافت کنند. میزان سرمایه‌گذاری شهروندان اوکراین از ۲۵۰۰۰۰ دلار شروع می‌شود که

می‌تواند به صورت ملک یا صندوق سرمایه‌گذاری باشد. ترکیه کشور موردعلاقه اوکراینی‌ها است زیرا کشوری امن است، مدارس و سیستم پزشکی و هوای مطبوع دارد و از صحنه جنگ اوکراین دور است، (Büyük,2022) می‌توان اضافه کرد که سرمایه‌گذاری بین‌المللی در ترکیه در سال ۲۰۰۲ تنها ۱۵ میلیارد دلار بوده است. اما در پایان سال ۲۰۲۱ این رقم از مرز ۲۴۰ میلیارد دلار گذشته است که در پایان سال گذشته این سرمایه‌گذاری به ۱۷۴ میلیارد دلار رسید اما با شروع جنگ اوکراین سرمایه‌گذاری ترکیه به ۲۷۴ میلیارد دلار رسید. فورد، بوئینگ جنرال موتورز، اکسون موبیل، فدرال اکسپرس، فورد، نایک، آدیداس، مک‌دونالد، کی اف سی، استارباکس، کوکاکولا، پیسی، نت فلیکس، امریکن اکسپرس، اپل و بسیاری دیگر ایالات متحده در روسیه بوده‌اند که فعالیت خود را در روسیه به حالت تعلیق درآورده‌اند. (BAŞKANLIĞI,2022)

حمله روسیه به اوکراین در سال ۲۰۲۲ موج عظیمی از مهاجرت را از روسیه و اوکراین به ترکیه به راه انداخت و حضور پناهندگان روسی و اوکراینی تأثیر به‌سزایی بر روابط اجتماعی و اقتصاد سه کشور خواهد داشت. از ماه سپتامبر، ترکیه میزبان ۱۴۵۰۰۰ پناهنده اوکراینی بوده است. بیشتر پناهندگان اوکراینی به ترکیه یا جاهای مشابه دیگر رفتند اما ترکیه به برخی از این پناهجویان برای جذب سرمایه استفاده می‌کند آنکارا درهای کشورش به روی هجوم مهاجران روسی گشوده شد و به روس‌هایی که به دنبال فرار از روسیه و انتقال دارایی‌های خود به خارج از روسیه هستند، خدمات‌رسانی می‌کرد. ترکیه علاوه بر مبلغ ۲۵۰۰۰۰ دلار، به افرادی که حداقل ۵۰ شغل در ترکیه ایجاد کنند، تابعیت می‌دهد. پس از شروع جنگ اوکراین، تعداد زیادی از روس‌های ثروتمند سرمایه خود را به ترکیه منتقل کردند و یک دیاسپورای روسی در ترکیه ایجاد کردند. با ورود سرمایه‌های روسیه و اوکراین بین سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲، خرید خانه در ترکیه به میزان قابل توجهی افزایش یافت و قیمت اجاره در برخی مناطق بیش از ۳۰٪ افزایش یافت. (Akgundogdu, Trissel,2023) شهروندان روسیه در ترکیه خانه خریداری کرده و

اجازه اقامت ترکیه را دریافت کرد. الیگارش‌های تحریم شده روسیه برای جلوگیری از مصادره شدن توسط دولت‌های اروپایی، املاک و قایق‌های تفریحی لوکس در ترکیه خریداری کرده‌اند. بخشی از شهروندان روسیه برای دسترسی به بازارهای جهانی از ترکیه استفاده می‌کنند و بخشی از روس‌هایی که برای سفرهای توریستی و تفریحی به فرانسه می‌رفتند، اکنون برای تفریح به ترکیه می‌روند. قایق‌های متعلق به دو الیگارش دیگر، آندری مولچانوف و ماکسیم شوباروف و دیمتری مدودف، در ترکیه دیده شده‌اند. در ۲۹ مارس، آبراموویچ در ترکیه ظاهر شد و هیئت‌های مذاکره‌کننده روسیه و اوکراین که از استانبول بازدید کردند نیز در ترکیه دیده شدند (bbc news turcke, 2023). مولود چاووش او غلو وزیر امور خارجه اسبق ترکیه در ۲۶ مارس گفته بود که مقامات روسیه تا زمانی که قوانین بین‌المللی را رعایت کنند می‌توانند در ترکیه سرمایه‌گذاری کنند. اردوغان همچنین گفت که درها را در سال ۲۰۲۳ باز نگه می‌دارد، روس‌ها، اوکراینی‌ها و ایرانی‌ها از جمله افرادی هستند که در ترکیه ملک خریداری می‌کنند و خرید ملک در ترکیه از طریق این سه گروه ۲۳ درصد افزایش یافته است. به دلیل افزایش تقاضای سرمایه‌گذاری در ترکیه، شرایط شهروندی از ۲۵۰۰۰۰ دلار به ۴۰۰۰۰۰ دلار افزایش یافته است (Financialtribune. 2023)

تجارت ترکیه با اوکراین و روسیه در سال‌های اخیر به حدود ۴۰ میلیارد دلار رسیده است و روسیه و اوکراین ۸۰ درصد از واردات گندم ترکیه و ۶۵ درصد واردات آفتابگردان را تشکیل می‌دهند. ترکیه از جنگ در اوکراین و تحریم‌های غرب علیه روسیه سود می‌برد. زیرا صادرات ترکیه به روسیه پس از آغاز جنگ ۸۶ درصد افزایش یافت واردات نیز بیش از دو برابر شد و ترکیه می‌توانست با ۶۰ درصد از گاز موردنیاز خود را از روسیه وارد کند. ترکیه در جنگ اوکراین شرکت کرده و هواپیماهای بدون سرنشین را به اوکراین فروخته است. با این وجود ترکیه از ابراز تحرکات بر ضد مسکو خودداری می‌کند و به تجارت با روسیه ادامه می‌دهد و تجارت ترکیه با روسیه در یک سال ۸۷ درصد افزایش یافته است.

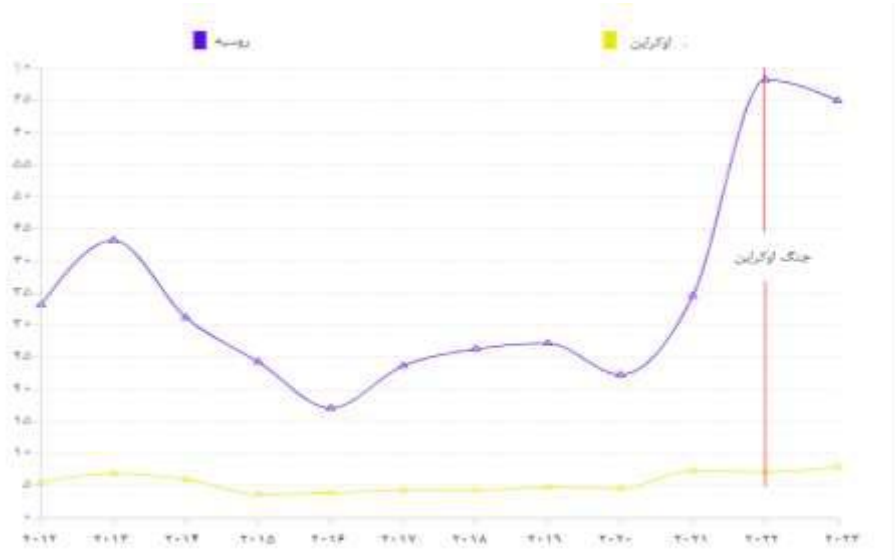
صادرات ترکیه به اوکراین در سال ۲۰۲۱، ۲٫۹ میلیارد دلار بود. اما در سال ۲۰۲۲ اگرچه جنگ ادامه دارد اما این رقم افزایش یافت، در سال ۲۰۲۱ ۱٫۲ میلیون گردشگر اوکراینی به ترکیه رفتند که به صفر رسید. از سوی دیگر تحریم‌های روسیه بر صادرات ۵٫۸ میلیارد دلاری ترکیه به روسیه نیز تأثیر گذاشته است. در سال ۲۰۲۱، به میزان ۷٫۴ میلیون گردشگر روسی از ترکیه بازدید کردند که در مقایسه با سال ۲۰۲۰ افزایش یافته است. (economics, 2022)، که باید افزود تحریم‌های غرب علیه روسیه و نقش ترکیه در دریای سیاه منجر به افزایش صادرات ترکیه به روسیه شده است.

سال	صادرات	واردات	کل مبادلات
۲۰۱۲	۶٫۶	۲۶٫۶	۳۳٫۲
۲۰۱۳	۷٫۲	۳۶٫۰۴	۴۳٫۲۴
۲۰۱۴	۶٫۱	۲۵٫۴	۳۱٫۲
۲۰۱۵	۳٫۶	۲۰٫۷	۲۴٫۳
۲۰۱۶	۱٫۷	۱۵٫۴	۱۷٫۱
۲۰۱۷	۲٫۸	۲۰٫۰۹	۲۳٫۷
۲۰۱۸	۳٫۶	۲۲٫۷	۲۶٫۳
۲۰۱۹	۴٫۱	۲۳٫۱	۲۷٫۲
۲۰۲۰	۴٫۵	۱۷٫۸	۲۲٫۳
۲۰۲۱	۵٫۷	۲۸٫۹	۳۴٫۶
۲۰۲۲	۹٫۴	۵۸٫۸۵	۶۸٫۲۵
۲۰۲۳			۶۵

جدول شماره (۱) میزان مبادلات ترکیه و فدراسیون روسیه را نشان می‌دهد، همان‌طور که مشاهده می‌کنید، علی‌رغم آغاز جنگ اوکراین از مبادلات ترکیه و روسیه کاسته نشده است و روند افزایشی داشته است. (منبع بانک جهانی و تردینگ اکونومیک)

سال	صادرات	واردات	کل مبادلات
۲۰۱۲	۱,۲	۴,۳	۵,۵
۲۰۱۳	۲,۳	۴,۶	۶,۹
۲۰۱۴	۱,۸	۴,۲	۶
۲۰۱۵	۱,۱۸۱	۳,۵	۳,۶۸
۲۰۱۶	۱,۳	۲,۶	۳,۹
۲۰۱۷	۱,۴۶	۲,۹	۴,۳
۲۰۱۸	۱,۶۸	۲,۷	۴,۳
۲۰۱۹	۲,۱	۲,۷	۴,۸
۲۰۲۰	۲,۰۹	۲,۵	۴,۵۹
۲۰۲۱	۲,۹	۴,۵	۷,۴
۲۰۲۲	۳,۰۶	۴,۴۶	۷,۱۲
۲۰۲۳			۸

جدول شماره (۲) میزان مبادلات ترکیه و اوکراین را نشان می‌دهد، همان‌طور که مشاهده می‌کنید، علی‌رغم آغاز جنگ اوکراین از مبادلات ترکیه و اوکراین کاسته نشده است و روند افزایشی داشته است. (منبع بانک جهانی و تردینگ اکونومیک)

نمودار شماره (۱) به مقایسه مبادلات کل ترکیه با روسیه و اوکراین می‌پردازد، همان‌طور که مشاهده می‌کنید در سال ۲۰۲۳ یعنی سال آغاز جنگ اوکراین این روند صعودی بوده است. (منع بانک جهانی و تردینگ اکونومیک)

۴- اثرات جنگ اوکراین بر جایگاه ژئواکونومیک ترکیه:

۴-۱- مبدل شدن ترکیه به هاب انرژی و هاب مواد غذایی

ترکیه می‌خواهد خود را به مرکز تجاری بین غرب و روسیه تبدیل کند، جنگ اوکراین به ترکیه اجازه داد تا با انتقال بخشی از گاز طبیعی روسیه و غلات روسیه و اوکراین به اروپا و سایر نقاط جهان و با صادرات مواد غذایی روسیه و اوکراین به آفریقا، به قطب انرژی و غذا تبدیل شود. همچنین خطوط لوله گاز روسیه از زیردریا خواهد گذشت و ترکیه و اروپای شرقی را از طریق ترکیش استریم به هم متصل خواهد نمود.

باید به این مسئله اشاره نمود که هم‌اکنون بخشی از منابع نفت و گاز روسیه به دلیل تحریم‌های این کشور توسط ترکیه به اروپا به فروش می‌رسد و ترکیه عملاً نقش واسطه

بین روسیه و اروپا را بازی می‌کند و از یک طرف در تأمین انرژی اروپا نقش دارد و از طرف دیگر به عنوان یک واسطه از فروش منابع انرژی روسیه سود می‌برد که باید افزود که این مسئله نیز پیامدهای ژئواکونومیک مثبت بسیار زیادی را برای ترکیه در پی دارد و ترکیه از مسئله تأمین انرژی اروپا نیز می‌تواند برای چانه‌زنی در برابر اروپا و روسیه استفاده نماید.

موضوع دیگر این است که با توجه به قرارداد غلات بین ترکیه و روسیه و اوکراین و برخی از کشورهای آفریقای صادرات غلات قاره آفریقا و به یا به عبارت دیگر بخشی از سهم امنیت غذایی قاره آفریقا نیز در دستان ترکیه قرار گرفته است و با توجه به اینکه این مواد غذایی از تنگه بسفر و داردانل ترانزیت می‌شوند این مساله ترکیه را در قبال تحولات سیاسی آفریقا در موضع بالا قرار می‌دهد و منجر به افزایش نفوذ ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک که ترکیه در قاره آفریقا می‌شود.

۴-۲ افزایش اهمیت کریدور میانه به دلیل جنگ در اوکراین

جنگ در اوکراین اهمیت کریدور میانی را برای چین افزایش داده است. با افزایش فشار بر روسیه، ممکن است اهمیت کریدور شمالی کاهش یابد، با این وجود بیشتر حجم ترانزیت از کریدور مرکزی انجام خواهد شد. بحث امنیت نیز در اینجا مورد تأکید قرار می‌گیرد، این یک موضوع امنیتی است که اهمیت کریدور مرکزی را افزایش می‌دهد پس از معرفی طرح کمربند و جاده، همکاری‌های ضد تروریستی چین و ترکیه تقویت شده است. و چین حمایت خود را از ترکیه در مبارزه با گروه‌های تروریستی افزایش داده است. (Chen, 2019: 8) یکی از دلایلی که بر اهمیت کریدور میانی می‌افزاید این واقعیت است که جاده ابریشم جدید از خاک ترکیه می‌گذرد و اقتصاد و امنیت ترکیه و چین را به هم متصل می‌کند. در اینجا لازم به ذکر است که درهم‌تنیدگی اقتصاد چین با اقتصاد ترکیه به دلیل جاده ابریشم جدید و صادرات چین به ترکیه منجر به درهم‌تنیدگی امنیت چین و امنیت ترکیه در کنار درهم‌تنیدگی اقتصاد شده است، و هر چیزی که امنیت ترکیه را

تهدید کند می‌تواند بر صادرات چین نیز تأثیر بگذارد و می‌توان گفت که در صورتی که پکک در مسیر جاده ابریشم جدید نیز عملیات تروریستی انجام دهد به دشمن چین تبدیل خواهد شد.

ترکیه همچنان خواهان افزایش جذابیت کریدور میانی است که چین را از طریق گرجستان، آذربایجان و دریای خزر به آسیای مرکزی متصل می‌کند و با توجه به جنگ روسیه، سرمایه‌گذاری در منطقه را افزایش می‌دهد. کشورهای آسیای مرکزی به دلیل تحریم‌های روسیه علاقه‌مند به تنوع‌بخشی به روابط خود هستند و همین موضوع باعث تعامل این کشورها با ترکیه نیز شده است و ترکیه از جنگ اوکراین به‌عنوان ابزاری برای همگرایی منطقه‌ای استفاده کرده است و باعث افزایش اهمیت کریدور مرکزی شده است، با افزایش دامنه جنگ و افزایش فشار بر روسیه، ممکن است اهمیت کریدور شمالی نیز بیش‌ازپیش افزایش خواهد یافت و چین نیز تمایل بیشتری برای استفاده از کریدور میانی خواهد یافت.

موضوع امنیتی در اینجا در دستور کار چین و ترکیه قرار خواهد گرفت پس از معرفی طرح کمربند و جاده، همکاری‌های ضد تروریسم بین چین و ترکیه افزایش یافته و چین حمایت خود از ترکیه را در مبارزه با گروه‌های تروریستی افزایش داده است. از سوی دیگر ترکیه مواضع خود را در این زمینه تعدیل کرده است. می‌توان افزود در صورتی که پکک در جاده ابریشم جدید نیز عملیات تروریستی انجام بدهد به‌عنوان تهدید مشترک چین و روسیه محسوب خواهد شد و با افزایش اهمیت کریدور میانی جایگاه و نفوذ نواکونومیک ترکیه در آسیای مرکزی نیز تقویت خواهد شد..

با توجه به افزایش شدید تقاضا برای جایگزینی مسیرهای روسیه، اهمیت کریدور مرکزی و افزایش مزایای حمل‌ونقل و ارتباطات تجاری در ماه مارس، قزاقستان، گرجستان و آذربایجان قوانینی را برای کاهش مالیات وضع کردند، در حالی که ترکیه و قزاقستان قوانینی را برای کاهش مالیات وضع کردند. (Eldem, 2022: 5) که نشانگر تقویت

جایگاه ژئواکونومیک ترکیه است، کریدور میانی و نقش ترکیه به دلیل تمایل اروپا برای جایگزینی راه آهن ترانس سیبری افزایش یافت و به ادغام ترکیه با کشورهای قفقاز کمک کرد.

۴-۳ افزایش نفوذ ژئواکونومیک ترکیه در قفقاز

جنگ اوکراین منطقه قفقاز جنوبی را نیز تحت تأثیر خودش قرار داده است و تحریم‌های روسیه به کشورهای حوزه قفقاز جنوبی که به این کشور وابسته هستند نیز تسری پیدا کرده است به طور مثال ارمنستان ۳۷ درصد از واردات خودش ۲۸ درصد از صادرات خودش را به روسیه انجام می‌دهد و یا گرجستان ۱۴ درصد از صادرات خودش را به روسیه انجام می‌دهد نه درصد از گردش تجاری جمهوری آذربایجان نیز به روسیه مربوط می‌شود که سالیانه سه میلیاردی دلار است دلار است و آذربایجان بیشترین محصولات کشاورزی مورد نیاز خودش را از روسیه وارد کرده است. باید به این مسئله اشاره کرد که تقریباً صد در صد از گندم مورد نیاز آذربایجان و ارمنستان نیز از طرف روسیه تأمین می‌شد و هم اکنون این کشورها با کمبود مواجه هستند (Caucasus-Asia Center, 2022) برخی از تحلیلگران معتقد هستند که پوتین به دلیل جنگ اوکراین در قفقاز جنوبی با یک شکست ژئوپلیتیک مواجه شده است و ارمنستان نیز به فکر آن است که شریک دیرینه خود یعنی روسیه را با سایر شرکا عوض نماید و پاشینیان نیز اخیراً گفته است که وابستگی به یک شریک در مسائل امنیتی یک اشتباه استراتژیک است (Gramer, 2022) در صورت اتخاذ سیاست گفت‌وگو با غرب از سوی پاشی نیان احتمال اینکه گفتگوها با ترکیه انجام شود بسیار زیاد است و گفت‌وگو با ترکیه یک عنصر اصلی موفقیت ارمنستان برای نزدیک شدن به غرب خواهد بود. (Strachota, 2023)

با توجه به کم‌رنگ شدن حضور امنیتی روسیه در قفقاز باید به این مسئله اشاره کرد که با تنها ماندن ارمنستان ممکن است در نهایت یک صلح بین ترکیه و جمهوری آذربایجان و

ارمنستان ایجاد شود و این مسئله منجر به این خواهد شد که بخشی از پروژه‌های ژئواکونومیک ترکیه از طریق ارمنستان نیز دنبال شود به‌طور مثال ترکیه در نظر داشت بخشی از انرژی جمهوری آذربایجان را به‌دلیل ناامن بردن گرجستان و نزدیکی گرجستان به روسیه از طریق خاک ارمنستان منتقل کند. جنگ اوکراین منجر به افزایش جایگاه ترکیه در منطقه قفقاز جنوبی خواهد شد و عملاً ارمنستان یکی از متحدین خود را از دست داده است و با کم‌شدن یکی از قدرت‌های منطقه‌ای از قفقاز جایگاه ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک ترکیه رشد خواهد کرد.

جنگ اوکراین امنیت انرژی را در کوتاه‌مدت به یک اولویت مبدل کرده است و جهان به دنبال تنوع در بخش انرژی و منابع واردات انرژی است (Guénette and others, 2022: 19) با توجه به تحریم‌های غرب علیه روسیه و تلاش غرب برای تنوع بخشیدن به سبد انرژی خودش این مسئله منجر به این شده است که جهان عملاً به منابع انرژی دریای مدیترانه و منابع انرژی شمال قاره آفریقا و منابع انرژی دریای خزر و جمهوری آذربایجان نیازمند باشد و این مسئله منجر به افزایش نفوذ ژئواکونومیک ترکیه در منطقه قفقاز می‌شود و عملاً غرب و اتحادیه اروپا چون به منابع انرژی جمهوری آذربایجان برای جایگزین کردن منابع انرژی روسیه نیازمند هستند، و مسیر گرجستان به‌دلیل همسایه بودن با روسیه نیز عملاً مسدود است و تنها راه انتقال منابع انرژی آذربایجان و آسیای مرکزی به سمت اتحادیه اروپا ترکیه است اتحادیه اروپا و غرب و ایالات متحده آمریکا از افزایش نفوذ ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک ترکیه در منطقه قفقاز و جمهوری آذربایجان حمایت کنند و با توجه به دور شدن ارمنستان از روسیه و احتمال نزدیکی ارمنستان با غرب این احتمال نیز وجود دارد که نفوذ ژئواکونومیک ترکیه در ارمنستان نیز گسترش یابد.

نتیجه‌گیری

جنگ اوکراین خسارات زیادی را بر کشور ترکیه گذاشته است و منجر به افزایش قیمت حامل‌های انرژی شده است همچنین جنگ اوکراین منجر به افزایش قیمت مواد غذایی در داخل ترکیه شده است و واردات محصولات کشاورزی و مواد غذایی ترکیه را با مشکل مواجه کرده است. همچنین جنگ اوکراین منجر به فرار برخی از پناهندگان از روسیه و اوکراین به مقصد ترکیه شده است.

اما باید به این مسئله اشاره نمود که ترکیه سعی کرده است همه این چالش‌ها و تهدیدها را به فرصت مبدل نماید به‌طور مثال ترکیه از تحریم‌های روسیه نهایت استفاده را برده است و به‌عنوان یک واسطه برای فروش نفت و انرژی روسیه به اتحادیه اروپا عمل کرده است و منابع اقتصادی خود را از این مسیر تأمین کرده است و علاوه بر آن بخشی از امنیت روسیه و امنیت انرژی اروپا را به خود گره زده است.

موضوع دیگر این است که ترکیه با برقراری روابط با اوکراین و روسیه به‌طور هم‌زمان در دوران جنگ سعی کرده است که به‌عنوان یک هاب مواد غذایی عملکرد و امنیت غذایی قاره آفریقا را نیز تمرین بنماید که این مسئله نیز پیامدهای زیادی می‌تواند برای افزایش نفوذ ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک ترکیه در قاره آفریقا نماید.

باید به این مسئله نیز اشاره نمود که پناهندگانی که از کشور روسیه وارد خاک ترکیه شدند از جنس پناهندگان سوری نیستند و عملاً ثروتمندان هر دو کشور را تشکیل می‌دهند و این مسئله منجر به افزایش سرمایه‌گذاری و فرار سرمایه از روسیه و اوکراین به سمت ترکیه شده است نقطه همچنین ترکیه از فرصت به پیش آمده در جنگ اوکراین برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و انتقال شرکت‌های خارجی از خاک روسیه به خاک خود استفاده کرده است.

علاوه بر این جنگ اوکراین به میزان زیادی بر اهمیت ژئواکونومیک که به دریای سیاه در راستای یک منبع تأمین مواد غذایی و انرژی جهانی افزوده است و ترکیه نیز سعی کرده

است که از سایه جنگ در راستای تقویت جایگاه ژئواکونومیک و ژئوپلیتیکی خود در دریای سیاه استفاده کند و عملاً در این مسیر نیز موفق عمل کرده است و با توجه به درگیر بودن روسیه در جبهه اوکراین ترکیه توانسته است نقش و جایگاه ژئواکونومیک خود را در دریای سیاه تقویت نماید و در حالت عادی ترکیه نمی‌توانست تا این اندازه جایگاه ژئواکونومیک خود را در دریای سیاه تقویت نماید و جنگ اوکراین این جایگاه را برای ترکیه ایجاد کرده است .

مورد دیگر این مسئله است که ترکیه از جنگ اوکراین برای ارتقا موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک خود در منطقه قفقاز نیز استفاده کرده است و با توجه به اینکه روسیه مشغول جبهه اوکراین است و به‌عنوان یکی از رقبای ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک خود در منطقه قفقاز عمل می‌کرده است؛ ولی هم‌اکنون در صحنه معادلات قفقاز غایب محسوب می‌شود ترکیه نیز از فرصت جنگ اوکراین برای ارتقا وضعیت ژئواکونومیک خود در منطقه قفقاز بهره جسته است.

باید به این مسئله اشاره نمود که نمونه جنگ اوکراین و تعاملات ترکیه در جنگ اوکراین یک نمونه بارز تبدیل تهدید به فرصت است که می‌تواند یک مورد مطالعه بسیار قابل توجه در رابطه با اقتصاد سیاسی و اقتصاد جنگ‌های باشد .

منابع

منابع فارسی

اتوتایل ژیروید و دالبی، سیمون و پاول، روتلج. (۱۳۸۰). اندیشه‌های ژئوپلیتیک در قرن بیستم، ترجمه محمدرضا حافظ نیا و هاشم نصیری، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه

احسان لشگری تفرشی. (۱۳۹۳). تبیین نظری بنیادهای ژئوپلیتیک دانش روابط بین‌الملل پس از جنگ سرد. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال پانزدهم، شماره ۳۸، پاییز ۴۹

اطاعت، جواد (۱۳۸۵). ژئوپلیتیک و سیاست خارجی ایران؛ تهران: نشر انتخاب بوزان، باری. (۱۳۷۹)، گفتگوی علمی: آشنایی با مکتب کپنها در حوزه مطالعات امنیتی، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۹، ۱۶-۹

بوزان، باری. (۱۳۸۹)، مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: چاپخش. ترابی، قاسم و رضایی، علیرضا (۱۳۹۰) فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران: زمینه‌های ایجابی، شاخص‌های اساسی، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۴، ۴، ۱۳۵-۱۶۲.

حسین مختاری هشی. (۱۳۹۷). تبیین مفهوم ژئواکونومی (اقتصاد ژئوپلیتیکی) و توصیه‌هایی برای ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک سال چهاردهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۷، صفحات ۸۲-۵۶

دهشیری، محمدرضا؛ حسینی، سید محمد؛ شیراوند، صارم و حسینی، سید مصطفی. (۱۳۹۶)، تأثیر امنیت منطقه‌ای بر رفتارشناختی مجموعه‌های امنیتی مناطق، فصلنامه سیاست جهانی، ۱۶، ۴۳-

لشگری، احسان (۹۳). مکان‌ها و مناطق استراتژیک جهان؛ تهران: نشر انتخاب

محمد رضا دهشیری، زهرا امامی، میلاد الهی نیا. (۱۴۰۰). تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. اقتصادی سیاسی بین الملل، مطالعات اقتصاد سیاسی بین الملل، ۱۴۰۱، دوره پنجم، شماره اول، ۲۲۹-۲۵۶.

منابع ترکی

İletişim Başkanlığı. (2022). Uluslararası şirketler rotalarını Türkiye'ye çeviriyor. İletişim Başkanlığı. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/uluslararasi-sirketler-rotalarini-turkiyeye-ceviriyor>

منابع انگلیسی

- Akgundogdu, C., & Trissel, C. (2023). Turkey's growing Ukrainian and Russian communities. Washington Institute. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/turkeys-growing-ukrainian-and-russian-communities>
- Vasiliev, A. (2010). The Black Sea region in Turkish foreign policy strategy: Russia & Turkey on the Black Sea. Carnegie Moscow Center. <https://carnegieendowment.org>
- Diskaya, A. (2013). Towards a critical securitization theory: The Copenhagen and Aberystwyth Schools of Security Studies. e-International Relations. <https://www.e-ir.info/2013/02/01/towards-a-critical-securitization-theory-the-copenhagen-and-aberystwyth-schools-of-security-studies/>
- Dupuy, A. C. (2022). To re-engage in the Black Sea, the US must look to Turkey. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/to-re-engage-in-the-black-sea-the-us-must-look-to-turkey/>
- BBC News Türkçe. (2023). Economist: Türkiye hem Ukrayna'ya silah satıyor hem Rus sermayesine sıcak bakıyor. BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61036800>

- Blackwill, R. D., & Harris, J. M. (2016). *War by other means*. Harvard University Press.
- Toucas, B. (2018). Turkey has no allies in the Black Sea, only interests. CSIS. <https://www.csis.org/analysis/turkey-has-no-allies-black-sea-only-interests>
- Bremmer, I. (2010). The end of the free market: Who wins the war between states and corporations? Portfolio.
- Caucasus-Asia Center. (2022). The economic impact of the Russia-Ukraine war on South Caucasus. Medium. <https://medium.com/caucasus-asia-center/the-economic-impact-of-the-russia-ukraine-war-on-south-caucasus-83fd10a0cac0>
- Chen, Y. (2019). Developments in China–Turkey relations: A view from China. *Critical Sociology*, 089692051988500. <https://doi.org/10.1177/0896920519885001>
- Üstün, Ç. (2022). Turkey in the Black Sea: Is a balancing act still possible? Istituto Affari Internazionali. <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/turkey-black-sea-balancing-act-still-possible>
- Cramer, A. D. (2022). The Russia-Ukraine war is threatening Turkey's economy. Syndication Bureau. <https://www.syndicationbureau.com/the-russia-ukraine-war-is-threatening-turkeys-economy/>
- Financial Tribune. (2023). Russians, Iranians, Ukrainians top Turkey's real-estate buyers. Financial Tribune. <https://financialtribune.com/articles/domestic-economy/118621/russians-iranians-ukrainians-top-turkeys-real-estate-buyers>
- Middleton, G. R., & Moss, S. (2023). Turkey: Gateway to the Black Sea and more. Providence Magazine. <https://providencemag.com/2023/07/turkey-gateway-to-the-black-sea/>
- Guénette, J.-D., Kenworthy, P., & Wheeler, C. (2022). Implications of the war in Ukraine for the global economy. World Bank Group.

- Mazonier, J. (2022). Russians and Ukrainians pile into Turkish real estate market. IntelliNews.
<https://intellinews.com/russians-and-ukrainians-pile-into-turkish-real-estate-market-250583/>
- Wölfer, K. (2022). The Black Sea and Turkey in focus. GIS Reports. <https://www.gisreportsonline.com/r/black-sea/>
- Strachota, K. (2023). Mastering the growing crisis in the South Caucasus: A role for the West and Turkey. Middle East Institute. <https://www.mei.edu/publications/mastering-growing-crisis-south-caucasus-role-west-and-turkey>
- Kubilay, M. M. (2022). The Ukraine war has upended Turkey's plans to stabilize the economy. Middle East Institute. <https://www.mei.edu/publications/ukraine-war-has-upended-turkeys-plans-stabilize-economy>
- Schneider-Petsinger, M. (2016). Geoeconomics explained. Chatham House.
<https://www.chathamhouse.org/2016/12/geoeconomics-explained>
- Büyük, M. (2022). How Ukrainians can acquire a Turkish passport by investment. Smart Citizenship.
<https://www.smartcitizenship.com/how-ukrainians-can-acquire-a-turkish-passport-by-investment>
- Gvosdev, N. K. (2023). A better Euro-Atlantic approach to the Black Sea. Foreign Policy Research Institute.
<https://www.fpri.org/article/2023/04/a-better-euro-atlantic-approach-to-the-black-sea/>
- Oktav, O. Z. (2022). Ukrayna savaşı'nın Türkiye-Rusya ilişkilerine olası etkileri. *Bilge Strateji*, 13(23), 18–23.
- Gramer, R. (2022). Putin faces geopolitical setback in South Caucasus. Foreign Policy.
<https://foreignpolicy.com/2023/09/07/putin-geopolitical-setback-armenia-south-caucasus-nagorno-karabakh-ukraine/>
- Koru, S. (2017). Turkey's Black Sea policy: Navigating Russia and the West. Foreign Policy Research Institute.

- <https://www.fpri.org/article/2017/07/turkeys-black-sea-policy-navigating-russia-west/>
- Sezgin, V. (2022). How will Ukraine-Russia war affect Turkish trade? *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 546–557.
<https://doi.org/10.11616/asbi.1091695>
- Hedlund, S. (2021). Turkey's push for greater influence in Central Asia. GIS Reports.
<https://www.gisreportsonline.com/r/turkey-central-asia/>
- Meister, S. (2022). Geopolitical shifts in the Black Sea region. *International Politics Quarterly*. <https://ip-quarterly.com/en/geopolitical-shifts-black-sea-region>
- Tetik, N., & Albulut, I. (2023). The effect of the Russia-Ukraine war on Turkey's economy and financial markets. *In The Impact of the Russia-Ukraine War on the Global Economy* (pp. 456-477). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-6741-1.ch018>
- Trading Economics. (2022). Turkey exports to Russia. Trading Economics.
<https://tradingeconomics.com/turkey/exports/russia>
- Trading Economics. (2022). Turkey imports from Russia. Trading Economics.
<https://tradingeconomics.com/turkey/imports/russia>
- Trading Economics. (2022). Turkey exports to Ukraine. Trading Economics.
<https://tradingeconomics.com/turkey/exports/ukraine>
- Trading Economics. (2022). Turkey imports from Ukraine. Trading Economics.
<https://tradingeconomics.com/turkey/imports/ukraine>
- Thirlwell, M. (2010). The return of geo-economics. Interpreter, Lowy Institute.
- Eldem, T. (2022). Russia's war on Ukraine and the rise of the Middle Corridor as a third vector of Eurasian connectivity. *SWP Comment*, 2022/C 64, 7–10.
<https://doi.org/10.18449/2022C64>

- Işık, Y. (2022). Strong Turkey-Ukraine ties are key to Black Sea security. Middle East Institute. <https://www.mei.edu/publications/strong-turkey-ukraine-ties-are-key-black-sea-security>
- World Integrated Trade Solution (WITS). (2021). Turkey exports to the Russian Federation in US\$ thousand (2012-2021). World Bank. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/StartYear/2012/EndYear/2021/TradeFlow/Export/Partner/RUS/Indicator/XPRT-TRD-VL>
- World Integrated Trade Solution (WITS). (2021). Turkey imports from the Russian Federation in US\$ thousand (2012-2021). World Bank. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/StartYear/2012/EndYear/2021/TradeFlow/Import/Partner/RUS/Indicator/MPRT-TRD-VL>
- World Integrated Trade Solution (WITS). (2021). Turkey exports to Ukraine in US\$ thousand (2012-2021). World Bank. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/StartYear/2012/EndYear/2021/TradeFlow/Export/Partner/UKR/Indicator/XPRT-TRD-VL>
- World Integrated Trade Solution (WITS). (2021). Turkey imports from Ukraine in US\$ thousand (2012-2021). World Bank. <https://wits.worldbank.org/C>